

Βασίλης Παπακωνσταντίνου: «Έχουμε γεμίσει διάσημους»

του **Σωτήρη Κακίση**

(Η συνέντευξη δημοσιεύτηκε στο περιοδικό **SYMBOL**, το Δεκέμβριο του 1996)

Ο Βασίλης Παπακωνσταντίνου μας ακολουθεί πάντα, στην τσέπη μας χωράει, σαν Φύλακας Άγγελός μας, σαν μαγικό μας Τζίνι, γιγαντιαίο ξαφνικά ενώπιόν μας και παντοδύναμο, σαν τον Τζίμνι Κρίκετ, αν τέλος θέλετε, το Γρύλλο τον πάντα καλό, τη φωνή της συνείδησης όλων ημών των Πινόκιο ανέκαθεν. Που όταν, όχι και τόσο συχνά, μιλάει, όταν μας απευθύνεται, το ίδιο δικός μας κι αγαπημένος είναι. Δείτε, λοιπόν, κι αυτό το, πάντα καθαρό, πάντα πεντακάθαρο, παλικάρι:

Αγαπάτε πάντα, Βασίλη, παρόλο που ...παντρευτήκατε;
Μα επειδή αγαπάμε, παντρευτήκαμε...

Τη γυναίκα σας. Εμάς όμως, τους υπόλοιπους;
Όποιος μπορεί ν' αγαπήσει βαθιά έναν άνθρωπο, έχει την πολυτέλεια ν' αγαπάει, το 'χει αυτό το προσόν. Δεν γίνεται, λοιπόν, ό,τι και να γίνει, θα τους αγαπάει όλους τους ανθρώπους.

Αυτό είναι μάλλον δυσεύρετο προσόν, εσχάτως.
Δεν νομίζω. Τα φαινόμενα απατούν. Αν κι εμείς οι Έλληνες τη δείχνουμε κιόλας την αγάπη μας, πάντα αγαπούσαμε και πάντα αγαπάμε. Κι αυτό μας κάνει να 'μαστε οικείοι μεταξύ μας, γι' αυτό και τσακωνόμαστε και τόσο πολύ.

Άλλωστε, ο έρωτας και το μίσος είναι αδέλφια.
Ακριβώς. Ένας τρίτος, ένα τρίτο μάτι, νομίζει πως ο ένας μας θέλει να σκοτώσει τον άλλον. Εμείς όμως έχουμε και το πολύτιμο προσόν της οικειότητας, εκτός των άλλων.

Τα 'χουμε όμως κι εμείς τα ...προβληματάκια μας. Την αποξένωσή μας, τον εξευρωπαϊσμό μας...
Δεν νομίζω πως θα πετύχει ποτέ εδώ γύρω αυτός ο περίφημος εξευρωπαϊσμός. Και το εύχομαι κιόλας να μην πετύχει. Μου αρέσει πάρα πολύ το ελληνικό στοιχείο έτσι ως έχει. Ως είχε ανέκαθεν, δηλαδή, στην Ελλάδα. Αλίμονο. Τα μάτια των Ελλήνων δεν θα μοιάζουν ποτέ με μάτια φαρίσια. Πάντα θα 'χουμε σπίθα, πάντα θα 'ναι σε κατάσταση έξαλλη.

Δεν είναι και λίγο κουραστικό αυτό; Μια ...συναυλία, θέλω να πω, όλο ένταση, που συνεχίζεται όμως επ' άπειρον;
Δεν πειράζει. Οι Έλληνες ζούμε έντονα. Γκρινιάζουμε, χορεύουμε, γελάμε, γλεντάμε.

Και σκοτωνόμαστε κιόλας, αν όχι με όπλα, οπωσδήποτε ...καθ' οδόν.
Αυτά τα 'χουμε οι κοινωνίες. Εμείς όμως εδώ δεν έχουμε τόσες πολλές ακρότητες, όπως

έχουν οι άνθρωποι έξω, αλλού.

Δεν εξοντώνουμε νηπιαγωγεία ολόκληρα, ως σχιζοφρενείς θιγμένοι...
Ακριβώς.

Πριν γυρίσουμε στο ωραίο μας ...σαπιοκάραβο που τραγουδάτε, Βασίλη, πείτε μας λίγα καθαρά καλλιτεχνικά, αν θέλετε. Δυσκολεύεται, εσείς τι πιστεύετε, το τραγούδι μας πιά;

Όχι, ίσα-ίσα, λέω εγώ. Αν υπάρχει, ας πούμε, και σ' εμάς, όπως σ' όλες τις σύγχρονες κοινωνίες, κάποιας μορφής αποξένωση, το τραγούδι καλείται να την εκφράσει και αυτή την αποξένωση. Να τη δει, πρώτα, να τη χαρακτηρίσει, να πάρει θέση, και να την πει μετά με τον δικό του τρόπο, καλλιτεχνικά, που είπατε, με υψηλή πάντα αισθητική. Αυτή είναι, άλλωστε, η δουλειά του τραγουδιού.

Ό,τι μας συμβαίνει, να το εκφράζει;

Ναι. Κι εγώ σ' αυτό το τραγούδι πιστεύω. Σ' αυτό το τραγούδι είμαι, σ' αυτό το τραγούδι πάντα βρίσκομαι. Στο τραγούδι, που ο δημιουργός του είναι ανήσυχο άτομο, πολύ ανήσυχο, με τεντωμένες συνέχεια τις κεραίες του, με προσλαμβάνουσες διαρκώς. Αυτό δεν φτάνει, βέβαια. Το να κάνεις, εννοώ, γκάλοπ, και να λες σαν δημοσιογράφος τ' αποτελέσματά του. Πρέπει να πάσχεις κιόλας, απ' όλ' αυτά, με όλα αυτά.

Να «παθαίνεις».

Να έχεις την ευαισθησία, που θ' αφυπνίζει κάθε φορά το πάθος μέσα σου. Κι αφού παθιαστείς, να φτάσεις στο σημείο, που θα 'χεις την ανάγκη να το «βγάλεις» όλο αυτό το πράγμα από μέσα σου. Για ν' απελευθερώνεσαι, για να λυτρώνεσαι.

Πρώτα εσύ ο ίδιος, καλώς ή κακώς.

Απαραίτητη προϋπόθεση σε όλα αυτά είναι να διαθέτει το άτομο αυτό που λειτουργεί έτσι, υψηλή αισθητική. Τότε έχουμε καλό τραγούδι, αλλά κι αληθινό, και σύγχρονο τραγούδι.

Παραδείγματα;

Πολλά. Ο Άσιμος ο Νικόλας. Ο Μάνος ο Λοΐζος. Κι από πιο πριν, ο Χατζιδάκις, ο Θεοδωράκης, ο Σαββόπουλος. Ο Σαββόπουλος, μάλιστα, και τότε και τώρα.

Θα μ' άρεσε να σας ακούσουμε να λέτε και για τις συνεργασίες σας με τον Θεοδωράκη κάποτε, αλλά και με το Διονύση Σαββόπουλο τώρα. Αλλά, πριν, επιμένω: Πείτε μας για το τραγούδι όλο, χωρίς ονόματα, παρακαλώ.

Το τραγούδι είναι το πιο άμεσο μέσο επικοινωνίας. Έτσι ήτανε πάντα στον τόπο μας. Και γι' αυτό, εγώ πιστεύω, πρέπει να έχει πάντα απλή μορφή. Ώστε να μη δυσκολεύονται οι άνθρωποι να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Άλλο όμως απλό, κι άλλο απλοϊκό. Το τραγούδι πρέπει να έχει σπουδαιότητα μες στην απλότητά του.

Παραδείγματα;

Τα τραγούδια των μεγάλων που λέγαμε. Είναι ταυτόχρονα απλά κι ανεμοτράγουδα, τραγούδια του δρόμου. Σφυρίζονται απ' όλους, αλλά είναι και μαζί πολύ σοβαρά, πολύ σπουδαία πράγματα.

Φαντάζομαι πως θα συμπεριλαμβάνετε εδώ και τα μεγάλα μας λαϊκά, τα ρεμπέτικα, αλλά και τα, εκτός συναγωνισμού μάλλον, δημοτικά μας.

Βέβαια. Αλλά αναφέρθηκα στους έντεχνους συνθέτες μας, γιατί το ποιοτικό τους τραγούδι

που λέγαμε, και το «προοδευτικό τραγούδι ακόμα, δεν υπήρξε ποτέ μεγαλόσχημο, ούτε από καθέδρας. Εδώ είναι η μεγάλη επιτυχία τους: Που μες στην απλότητά χωρέσανε μαγικά τόση σπουδαιότητα.

Κι υπάρχει, λέτε, πάντα τρόπος να βρίσκονται οι άνθρωποι μεταξύ τους, με τα τραγούδια πάντα στην πρώτη γραμμή αυτών των αναζητήσεών μας;

Ναι, σαφώς. Πάντα τους βρίσκει, τελικά, το καλό τραγούδι τους ανθρώπους. Απλώς, περνάμε και κάποιους κύκλους, διάφορες μόδες, διάφορα επιφανειακά πράγματα, συχνά παρασύρουν έναν κόσμο που δεν είναι συνειδητοποιημένος κατά βάση. Γιατί η κοινωνία η σημερινή αρέσκεται στο να δημιουργεί, στο να προτείνει αδιάκοπα πρότυπα. Είτε αυτά τα πρότυπα είναι αθλητές και ποδοσφαιριστές και μπασκετμπολίστες, είτε τραγουδιστές, είτε τηλεοπτικοί σταρ.

Γλαστρέ...

Εντάξει, η τηλεόραση είναι γεμάτη από όλα αυτά, από τοπ μόντελς ως δεν ξέρω κι εγώ τι. Βλέπουμε παντού πια γύρω μας διάσημους. Έχουμε γεμίσει διάσημους.

Κατά Άντυ Γουώρχολ, υπ' εμού μια φορά κι έναν καιρό μεταφρασθέντα, «Είμαστε πια όλοι διάσημοι, από δέκα λεπτά της ώρας ο καθένας»...

Το μόνο που δεν ξέρω όμως είναι αν είναι και δημοφιλείς όλοι αυτοί οι «Διάσημοι». Εκεί είναι η διαφορά.

Η οποία;

Η οποία λέει πως άλλο να σε ξέρουνε όλοι, κι άλλο να σ' αγαπάνε κιόλας αυτοί οι «όλοι».

Μεγάλη αυτή η ...μικρή διαφορά, φοβάμαι. Εσείς, πάντως, έχετε πει και πολλά, τότε πολύ δημοφιλή, «πολιτικά τραγούδια». Και με Θεοδωράκη, εκτός ελλαδικού χώρου.

Τότε δεν θα μπορούσαν να μην ήταν ευθέως, ας πούμε, πολιτικά τα τραγούδια μας. Αφού στην Ελλάδα υπήρχε η Χούντα. Αυτό, λοιπόν, το τραγούδι υπηρέτησα κι εγώ τότε. Το οποίο το είχε αναμφισβήτητα εδραιώσει ο Μίκης ο Θεοδωράκης. Τραγουδούσα άρα Θεοδωράκη, αλλά μαζί και Σαββόπουλο, Λοίζο. Και Χατζιδάκι.

Χατζιδάκι ...πολιτικό;

Μα δεν είναι ανάγκη να είναι σοσιαλιστικός ρεαλισμός ένα τραγούδι για να έχει πολιτική θέση. Παρόλο που αυτό, σε περιόδους αγώνα, είναι απαραίτητο. Όταν το μέτωπο είναι ακριβώς απέναντί σου, κι ο αγώνας χειροπιαστός, όταν τα βλέπεις όλα ενώπιόν σου, ίσως να χρειάζονται και ...παιάνες ακόμα.

Όπως «Πού το πάνε το παιδί; Χελιδόνι στο κλουβί»... Αλλά κι ο «Γιάννης ο Ξονιάς», των ιδίων εν λόγω, μπορεί να 'τανε το πιο άμεσα πολιτικό τραγούδι.

Ακριβώς. Ακόμα και τα ερωτικά τραγούδια αντιστέκονται με την αισθητική τους και μόνο, συντηρώντας συναισθήματα λεπτά και πραγματικά. Γιατί ο ακροατής, που είναι ευαίσθητος και μπορεί πάντα να συγκινείται, θα 'ναι κι ευαίσθητος απέναντι σ' όλες τις καταστάσεις, πολιτικές και κοινωνικές.

Μετά το ρήμα «αγαπάω», επιμένετε και στη λέξη «αισθητική».

Μα είναι απαραίτητη προϋπόθεση. Και τότε, με τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό, ακούσαμε και πολύ κακά πράγματα, που δεν δικαιολογούσαν από την πλευρά της τέχνης καθόλου την ύπαρξή τους, και γι' αυτό δεν άντεξαν στο χρόνο καθόλου. Σ' αυτά τα τραγούδια έλειπε η αλήθεια παντελώς, γιατί ο δημιουργός τους δεν είχε εκφράσει τον εαυτό του, δεν είχε τίποτα καταλάβει. Είχε απλώς μιμηθεί πράγματα, που τότε έπιαναν τις καρδιές των ανθρώπων.

Επίσης σοβαρό θέμα από πάντα στην τέχνη: Η μίμηση, το ψεύτικο, το επιφανειακό.

Μα ήδη μίλησα για μόδες και συρμούς. Ακολουθεί συρφετός πάντα κάθε τι το πρωτογενές κι επιτυχημένο.

Κι ο κόσμος τι κάνει; Καταλαβαίνει;

Ο κόσμος σας πληροφορώ πως καταλαβαίνει. Κι αυτό το αποδεικνύει με τρόπο μοναδικό.

Πώς;

Με την ταχύτητα που τα αποβάλλει. Ναι μεν ενθουσιάζονται οι άνθρωποι, γιατί τους λείπει πια πολύ ο χρόνος και το μόνο που θέλουν είναι να ξεκουραστούν κάποια στιγμή, έστω και ...τρέχοντας, οδηγώντας τ' αυτοκίνητά τους, αλλά αυτό είναι άλλο. Όπως πάμε και κοιμόμαστε, βρε αδελφέ, έτσι τ' ακούνε λίγο-πολύ ο κόσμος ολ' αυτά τα επιφανειακά πράγματα.

Ο ύπνος, εμένα προσωπικά, μου φαίνεται πολύ πιο σοβαρή υπόθεση!

Γιατί ο ύπνος έχει και τα όνειρα. Δεν είναι ...παίξε γέλασε!

Βάλατε πάντως, και μια τρίτη, πολύ ενδιαφέρουσα έννοια στη συζήτησή μας, νομίζω: Τη διάρκεια, ως στοιχείο του καλού. Εσείς ειδικά είστε αρμόδιος να μας πείτε για διάρκεια. Δεν θα 'θελα να μιλήσω με παράδειγμα τον εαυτό μου, όμως. Ίσως κι εγώ να επιβεβαιώνω κάπως, μαζί με αρκετούς συναδέλφους μου τραγουδιστές, πως εκείνο που αντέχει διαχρονικά έχει πιο στέρεη αξία από άλλα που χάνονται γρήγορα. Άμα η αλήθεια σου είναι αλήθεια, αυτό που κάνεις μένει αναλλοίωτο από το χρόνο, κι αντέχει. Ενώ άλλα πράγματα, χωρίς ειλικρίνεια, αλήθεια και αισθητική, έχουν σαφή ημερομηνία λήξης, όπως ένα σωρό

μόδες, ιδίως τα τελευταία χρόνια.

Με ημερομηνίες ...πλήξης επίσης, πέραν της λήξης.

Και ...τήξης.

Παρόλο όμως που δεν θέλετε να μιλάτε ευθέως για τον εαυτό σας, εγώ θα επιμείνω λίγο σ' εσάς ...προσωπικά: Τι είναι αυτό που σας κάνει εσάς να βρίσκεστε πολύν καιρό πια συνέχεια στην πρώτη γραμμή του πυρός;

Νομίζω πως είναι αυτό ακριβώς που λίγο πριν σας έλεγα: Επειδή έχω πάντα τις κεραίες μου τεντωμένες. Κι αυτό δεν το κάνω εγώ επίτηδες, σαν δημοσιογράφος, ας πούμε, δεν είναι αυτή η δουλειά μου αυτό. Έτσι είμαι, έτσι λειτουργώ. Και γι' αυτό «φταίει» το περιβάλλον που μεγαλώνουμε, που μας διαμορφώνει από μικρούς.

Δηλαδή:

Αν μεγαλώσεις σ' ένα περιβάλλον που διαθέτει ευγένεια και πολιτισμό, άσχετα από τη γραμματική μόρφωση, το εφόδιό σου είναι μεγάλο. Οι γονείς μου στο χωριό δεν ήταν γραμματιζούμενοι, κανένας δεν ήξερε γράμματα, μπορώ να πω, εκεί, στο ένδοξο Βάστα Μεγαλουπόλεως, στο νομό Αρκαδίας. Αλλά...

Τι ...βαστήξατε εκεί, στο Βάστα σας;

Πολλά, πάρα πολλά εγώ νομίζω. Τους Τούρκους κατ' αρχήν, αλλά και την ...πείνα πάντα.

Οι αρχαίοι Αρκάδες τα τρώγανε, λέγεται, τα βελανίδια, από την πείνα...

Ναι. Κι εγώ έχω φάει. Έλεγα όμως πως μπορεί να υπάρχει πολιτισμός και καλλιέργεια στους ανθρώπους και πέρα από τα σχολεία.

Μέσα στα σχολεία πια είναι το πρόβλημα!

Εγώ μεγάλωσα σ' ένα οικογενειακό περιβάλλον που πραγματικά διέθετε ευκρίνεια ψυχική, αλλά και ουσιαστική κουλτούρα. Τραγουδούσαν οι δικοί μου καλά τραγούδια, τα καλά δημοτικά διαλέγανε από μόνοι τους να μας λένε η μητέρα μου κι ο πατέρας μου. Τα καλά λαϊκά. Και τότε ούτε πικάπ υπήρχανε, ούτε ραδιόφωνα καν. Τα τραγούδια μεταδίδονταν στόμα με στόμα. Εγώ τα νανουρίσματα της μητέρας μου ακόμα τα θυμάμαι. Μιλάω δε για καταπληκτικά δημοτικά τραγούδια.

Από ...Θείον βρέφος μπορεί κανείς να ετοιμάζεται.

Ναι. Γιατί έτσι διαμορφώνεται σιγά-σιγά εντός σου ένα κριτήριο, κατά τη γνώμη μου, ισχυρό. Κι αυτό το κριτήριο, ο τρόπος, δηλαδή, που βλέπεις και αντιλαμβάνεσαι τα πράγματα, τον κόσμο όλο, σε συνοδεύει πάντα, σε προστατεύει μια ζωή ολόκληρη. Γι' αυτό κι εγώ, κατά τη γνώμη μου πάντα, διάλεγα και διαλέγω τα καλά τραγούδια, να περνάω τη ζωή μου...

Ένα καλό τραγούδι την ημέρα, το γιατρό τον κάνει πέρα!

Γι' αυτό επίσης διαλέγω πάντα τα καλά τραγούδια να τραγουδάω. Γι' αυτό αγάπησα αυτούς που αγάπησα, τους συνθέτες που λέγαμε, γι' αυτό τους τραγούδησα αυτούς τους συνθέτες. Γι' αυτό και συνεχίζω πάντα να ψάχνω, να βρίσκω καλά τραγούδια.

Τραγουδήσατε και καλούς ποιητές, Νίκο Καββαδία και Τάσο Λειβαδίτη.

Και Καρυωτάκη.

Πάτε με την καρδιά σας για σημαία, θέλετε να πείτε, Βασίλη;

Έτσι πάω, πώς να πάω; Με την ευαισθησία μου πάω.

Έχουμε και ...Σαββόπουλο τώρα στη ...μέση. Πώς και;

Ο Σαββόπουλος, και του το είπα του ίδιου, και με κοίταξε μ' ένα βλέμμα αγάπης, νομίζω, είναι ένας από τους κυριότερους λόγους που έγινα εγώ τραγουδιστής. Αυτό του εκμυστηρεύτηκα τώρα, μ' αυτή τη συνεργασία, που βρεθήκαμε πολύ κοντά.

Γιατί;

Γιατί εγώ έπαιζα κάποτε με συγκροτήματα, γύρω στο '60, μιμούμενος τους Μπητλς και τους Ρόλλινγκ Στούουνς, αλλά ακούγοντας κάποια στιγμή το «Φορτηγό» του, κατάλαβα πως αυτά ήταν τα πράγματα που πραγματικά μου άρεσαν. Είχα νοιώσει δε μεγάλη έκπληξη, που ένα σύγχρονο, νεανικό τότε, ελληνικό πράγμα, μου 'χε αρέσει τόσο. Και πέταξα αμέσως την ηλεκτρική κιθάρα, για να πάρω την κλασική. Κι άρχισα να παίζω και να τραγουδάω τα τραγούδια του.

Ήλιος κόκκινος, ζεστός, στάθηκε στην κάμαρά σας!

Και μ' αυτά ακριβώς τα τραγούδια πήγα στις «Εσπερίδες», στον Γιάννη τον Αργύρη, στην Πλάκα. Και μ' αυτά τα τραγούδια προσελήφθη εκεί, ως τραγουδιστής.

Με ...άλλη κιθάρα πια. Το;

1969. Πάντα έλεγα πως τον αγαπούσα και τον εκτιμούσα, αλλά τώρα, που 'μαστε κοντά, σκέφτηκα περισσότερο τη σχέση μου, την εξ αποστάσεως, μαζί του. Αυτός ήταν η αιτία που βρίσκομαι κι εγώ σ' αυτό το χώρο, σαν τραγουδιστής κανονικός.

Η αιτία που ...υποφέρετε;

Η αιτία που υποφέρω, ευτυχώς.

Και στο «ΦΙΞ» της Θεσσαλονίκης τι είναι να γίνει πια;

Είχα την ιδέα φέτος, κι απευθύνθηκα στον Διονύση, και τον κάλεσα και του είπα: «Έλα να τραγουδήσουμε μαζί». Γιατί εγώ πάντα τραγουδάω στις συναυλίες μου τραγούδια του, ξέρετε. «Έλα λοιπόν», του είπα.

Δεν βλέπτε!

Όχι μόνο δεν βλέπτε, αλλά θα 'ναι κι ωραία! Και δέχτηκε ο Διονύσης να είμαστε μαζί, κι επιτέλους θα λέω τα τραγούδια του μαζί μ' εκείνον. Επιτέλους θα 'μαστε στη σκηνή μαζί.

Άλλη αίσθηση. Δεν θα κάθεται όμως μόνο να σας κοιτάει συγκινημένος, θα τραγουδάει κι αυτός.

Αν θα τραγουδάει; Είναι δυνατό να μην τραγουδάει;

Και θα 'χετε και θεατρικές διαπλοκές, που τόσο του αρέσουνε;

Θα 'χουμε τα πάντα! Αλλά δεν περιγράφονται όλ' αυτά, καλύτερα να τα δει κανείς. Το μόνο που σας λέω είναι πως θα 'μαστε δυόμισι ώρες και βάλε, και οι δύο πάνω στη σκηνή.

Μην τον κουράσετε, με τους ρυθμούς τους δικούς σας, τους εξοντωτικούς.

Όχι, τον βλέπω πάντα ακμαίο κι ακούραστο. Σαν παιδί μου φαίνεται εμένα πάντα ο Διονύσης. Δεν έχει κουραστεί, ούτε πνευματικά, ούτε ψυχικά, ούτε καν σωματικά.

Όπως θα 'λεγε κι εκείνος, αν ήταν τώρα στη θέση μου: «Καλή επιτυχία, παιδιά!».

Πέρα όμως από το προσκήνιο της ζωής σας, Βασίλη, πείτε μας και δυο λόγια πάλι ...οικογενειακά: Τι νέα από την Ελένη σας, από το παιδί σας;

Το 'πατε: Αυτή είναι η οικογένειά μου. Η Ελένη και η Νικολέτα, η κόρη μας. Για μένα πια δυο ιερά στοιχεία, που δεν χωράνε σε λόγια, σε δυο λόγια, ή και σε βιβλία ολόκληρα. Θείο δώρο αισθάνομαι εγώ τους ανθρώπους μου, τη γυναίκα μου, το παιδί μου. Κατ' εμέ, ό,τι πιο σοβαρό, ό,τι πιο επίσημο μπορεί να υπάρξει στη ζωή του ανθρώπου.

Δεν έχει ...«Δεν παντρεύομαι» εδώ!

Εγώ παντρεύομαι, και το 'χω αποδείξει. Έχω, άλλωστε, ξαναπαντρευτεί. Το τραγούδι όμως της Αφροδίτης της Μάνου άλλο εννοεί. Πως δεν μπαίνω στο παιχνίδι σας, δεν ενδιαφέρομαι για τις εξουσίες σας, για τους τρόπους σας. Άλλο ο ένας γάμος, κι άλλο ο γάμος με την Εξουσία.

Η Ελένη Ράντου πάντως έγραψε για σας, κι εσείς το τραγουδήσατε: «Ιδιαζόντως ευφυής, ιδιαζόντως πληκτικός, αλλά και ιδιαζόντως μόνος». Τι λέτε επ' αυτών, πάλι; Η Ελένη αυτά τα 'γραψε, όχι από εκείνη για μένα, αλλά από εμένα για μένα.

Δηλαδή;

Δηλαδή, έκανε μια καταγραφή του τι διαθέτω, για να μπορώ να υποφέρω ίσως. Να υποφέρω και να ευτυχώ συγχρόνως.

Πιο πέρα, πέρα κι από του «ΦΙΞ»: Πού πάει το σαπιοκάραβό μας πια;

Πάντα οι κοινωνίες, είπαμε, κάνανε κύκλους. Και τώρα ένα τέτοιο κύκλο περνάμε, που μοιάζει σαν να τείνει να κλείσει πια. Το 2000 σίγουρα θα 'ναι όλο νέα πράγματα. Έτσι γίνεται στην Ιστορία της Ανθρωπότητας από την αρχή: Από την ακμή στην παρακμή πάμε, και μετά πάλι από την αρχή. Σ' όλα τα επίπεδα.

Σε παρακμή είμαστε τώρα;

Αφού κλείνει πια ο κύκλος; Αλλά εγώ ελπίζω πάντα στο καλύτερο. Γιατί πιστεύω και πάντα, νομίζω, θα πιστεύω στον άνθρωπο.

Και ποιος στίχος, άραγε, τα χωράει σαν περίληψη μαγική, όλ' αυτά που περνάμε, που γίνονται πια στη Γη των Ανθρώπων;

Ίσως τα λόγια του ποιητή Ανδρέα Πανταζή, που λέει: «Φοβάμαι όλ' αυτά που θα γίνουν για μένα χωρίς εμένα».